

Puljanka Maja Kuzmanović, prema izboru MIT-a, među sto mladih inovatora koji će promijeniti svijet

ŽENA

za budućnost

Predugo je umjetnost potiskivala život kao nešto prljavo i tražila da se što više udalji od svakodnevnice. Tako smo se udaljili od društva i postali nebitna niša ljudske djelatnosti, čista dekoracija i unosna industrija za kolekcionare i galeriste. Naša filozofija je iznad toga, da se umjetnost vrati svakodnevnici

Razgovarala Lara BAGAR

Maja Kuzmanović: Istra ima ogromna prirodna bogatstva na malom prostoru, ali su vrlo ranjiva i treba ih njegovati

Multimedijska umjetnica Maja Kuzmanović Puljanka je na stalnom radu u Belgiji i Nizozemskoj koja je uvrštena u Top 100 mladih inovatora u izboru MIT-ova Technology Reviewa. Maja je i osnivačica FoAM-a, multidisciplinarnе udruge bazirane u Bruxellesu i Amsterdamu, koja je ove godine priznata kao Flamanški centar za multidisciplinarna istraživanja u području miješanih stvarnosti, u čijem radu sudjeluje više od 150 ljudi iz čitavog svijeta, među kojima su umjetnici, informatičari, ekolozi, kuhari i vrtlari.

Maja je nedavno gostovala na FESTO-u, 14. nacionalnom festivalu oglašavanja, održanom u Opatiji, i tom prilikom svratila u rodnu Pulu. Prvo nam je, naravno, objasnila na osnovu čega ju je MIT uvrstio među sto ljudi koji će promijeniti svijet.

- Ne znam točno, očito sam napravila nešto što je ljude zaintrigiralo – najvjerojatnije moj neobičan pristup tehnologiji. Nakon mog proglašenja jednim od svjetskih mladih inovatora, direktor instituta Starlab u Belgiji nazvao me je i sugerirao da na tom istraživačkom institutu pokrenem čitav odjel koji bi povezo umjetnost, znanost i tehnologiju. Tako je krenuo FoAM. Bili smo godinu dana u tome. No 2001., kada su mnogi dot comovi bankrotirali, tako je i taj institut.

- **Jesi li u to predvidjela?**
- Jesam. Bilo je to lako predvidjeti. Obično kada stvari krenu financijski loše, kultura je prva koja ispašta. Tako su nam pomalo počeli rezati resurse i budžete, šest mjeseci ranije počeli smo štedjeti za crne dane. Nakon bankrota ostalo nas je troje i živjeli smo u uredu od moje socijalne pomoći za nezaposlene.

- **Zanimljivo je da je osoba koja bi mogla promijeniti svijet završila na socijalnoj pomoći.**
- Mogla sam dobiti drugi posao, ali smo u vrijeme bankrota radili na velikom projektu za festival Ars Electronica koji sam htjela uspješno prezentirati, a htjela sam i osnovati FoAM kao neovisnu udrugu. Naime, dovukla sam ljude sa svih strana svijeta koji su tek dobili dozvolu za rad u Belgiji. Osjećala sam se odgovornom za njih, a opet, novac kojim smo raspolagali nije bio dovoljan i za projekte i za naše plaće. Jedina sam mogla dobiti naknadu za nezaposlene, pa smo stisnuli zube, završili projekte i pravno stvorili udrugu. Potom sam otišla u flamansko ministarstvo kulture te naglasila da je u njihovom interesu da FoAM ostane u Belgiji, budući da su tada novi mediji u toj zemlji bili tek na početku, na što su oni pozitivno reagirali te nas od 2002. financiraju.

FoAM – nezavisan, umrežen laboratorij

- **Što FoAM trenutno radi?**
- Radimo kao nezavisan, umrežen laboratorij. Imamo jednu organizaciju u Bruxellesu i jednu u Amsterdamu, a radimo s ljudima po cijelom svijetu. Ne želimo stvoriti veliku, inertnu instituciju, već ostati mali, mobilni i imati svoje »gerilne« jedinice na raznim mjestima. Iduća baza je možda Singapur ili Australija, a tko zna, možda i Istra...

- **FoAM na engleskom znači pje-**

Zadnjih se godina bavimo nečim što se zove mixed reality (miješana stvarnost), gdje svjetove koje stvaramo u kompjuterima pokušavamo izvući u tjelesni svijet

na, koji je njegov cilj i koncept i čime se bavi?

- Pokušavamo spajati umjetnost, tehnologiju i ekologiju. Zadnjih se godina bavimo nečim što se zove *mixed reality* (miješana stvarnost), gdje svjetove koje stvaramo u kompjuteru pokušavamo izvući u tjelesni svijet. Na primjer, istražujemo nove inteligentne materijale koji nisu statični, već se mogu mijenjati ovisno o vanjskim stimulansima, kao zvuk, pokret, geste ili fiziološke reakcije onoga tko ga nosi.

- **Jesu li vas velike korporacije pokušale prigriliti?**

- Nike nas je prije nekoliko godina htio angažirati za dizajn »interaktivnih« tenisica. No kada su shvatili da je sve što mi radimo u biti *open source* (otvorenog tipa) i da sve što napravimo za njih moraju ostaviti otvoreno kako bi se moglo koristiti u drugim radovima, to im nije odgovaralo. Budući da nismo ovisni o takvim projektima, možemo si dozvoliti neke etičke principe. Dobro je imati određenu nekomercijalnu bazu novca, da se ne moramo uvijek prodavati protivno svojim principima. Pored subvencija lokalnih vlada i Europske komisije, radimo u konzorcijima s univerzitetima i industrijskim partnerima, a imamo i više komercijalnih projekata, primjerice s Belgijskom nacionalnom bankom ili s raznim znanstvenim centrima i muzejima s kojima radimo na principu akvizicije medijskih instalacija i drugih umjetničkih radova.

- **Nije li to paradoksalno. Uz općeprihvaćenu globalizaciju vraćamo se lokalnoj zajednici, tom nekom malom nukleusu.**
- Da, ali taj mali nukleus sada može biti povezan sa svim drugim nukleusima naokolo. Zato je tu translokalno bitno, gdje je čitav svijet umrežen kroz ljudske veze, interese i djelatnosti.

Istra bi mogla postati eksperimentalna eko-regija

- **Kada govorimo o lokalnom, kako to funkcionira Istra?**

- Nisam puno radila u Istri, a svaki put kada sam i pokušala, opekla sam se. Ne vidim da se išta zbiva, već da ima puno retorike koja je u redu, ali našalost sve ostaje na tome.

- **Što ste konkretno pokušali napraviti u Istri?**

- Prije nekoliko godina htjeli smo u jednoj tvrđavi napraviti nešto kao FoAM, a novac koji bismo tamo stva-

rali, uložiti u obnavljanje drugih tvrdjajirani stvari, situacije i procese, koristeći tehnologiju da bi dotakli ljude kroz neka emocionalna i participativna iskustva. Neka tehnološka rješenja mogu poticati pozitivne društvene promjene, ali stvar je u tome da na te promjene gledamo više na holistički način, gdje je tehnologija samo jedan od bitnih komponenta, samo onoliko koliko nam stvarno treba.

- **Jedna autorica koja se bavi prognoziranjem trendova u društvu, prognozirala je fenomen cocooninga (začahurivanja), odnosno zatvaranja u svoj mikrosvijet koji će biti okružen i voden tehnologijom. Događa li se već to?**

- Kultura mase je zasad takva, ali vidim se da ljudi sve više shvaćaju da nam samo tehnologija ne može pomoći te da su više bitne ljudske veze, zajednice, i to male, lokalne. Ponovno učimo cijeniti izvorne, održive kvalitete života, koje možemo pomisliti, dodirnuti, uvjeriti se da su stvarne, bitno je nešto lokalno, translokalno, a ne toliko globalno.

- **Nije li to paradoksalno. Uz općeprihvaćenu globalizaciju vraćamo se lokalnoj zajednici, tom nekom malom nukleusu.**

- Da, ali taj mali nukleus sada može biti povezan sa svim drugim nukleusima naokolo. Zato je tu translokalno bitno, gdje je čitav svijet umrežen kroz ljudske veze, interese i djelatnosti.

Istra bi mogla postati eksperimentalna eko-regija

- **Kada govorimo o lokalnom, kako to funkcionira Istra?**

- Nisam puno radila u Istri, a svaki put kada sam i pokušala, opekla sam se. Ne vidim da se išta zbiva, već da ima puno retorike koja je u redu, ali našalost sve ostaje na tome.

- **Što ste konkretno pokušali napraviti u Istri?**

- Prije nekoliko godina htjeli smo u jednoj tvrđavi napraviti nešto kao FoAM, a novac koji bismo tamo stva-

rali, uložiti u obnavljanje drugih tvrdjajirani stvari, situacije i procese, koristeći tehnologiju da bi dotakli ljude kroz neka emocionalna i participativna iskustva. Neka tehnološka rješenja mogu poticati pozitivne društvene promjene, ali stvar je u tome da na te promjene gledamo više na holistički način, gdje je tehnologija samo jedan od bitnih komponenta, samo onoliko koliko nam stvarno treba.

- **Jedna autorica koja se bavi prognoziranjem trendova u društvu, prognozirala je fenomen cocooninga (začahurivanja), odnosno zatvaranja u svoj mikrosvijet koji će biti okružen i voden tehnologijom. Događa li se već to?**

- Kultura mase je zasad takva, ali vidim se da ljudi sve više shvaćaju da nam samo tehnologija ne može pomoći te da su više bitne ljudske veze, zajednice, i to male, lokalne. Ponovno učimo cijeniti izvorne, održive kvalitete života, koje možemo pomisliti, dodirnuti, uvjeriti se da su stvarne, bitno je nešto lokalno, translokalno, a ne toliko globalno.

- **Nije li to paradoksalno. Uz općeprihvaćenu globalizaciju vraćamo se lokalnoj zajednici, tom nekom malom nukleusu.**

- Da, ali taj mali nukleus sada može biti povezan sa svim drugim nukleusima naokolo. Zato je tu translokalno bitno, gdje je čitav svijet umrežen kroz ljudske veze, interese i djelatnosti.

kalne politike, privrede, znanosti, školstva i kulture. I potrebni su karizmatični, ambiciozni ljudi da to vode.

Neophodna nam je temeljna promjena životnog stila

- **Koliko umjetnost i kultura mogu utjecati na globalnu politiku koja je povezana sa znanošću i tehnologijom?**

- Mislim da imamo pristup publici koju znanost i tehnologija nemaju, a svojim radom emocionalno i podsves-

no utječemo na ljude. Možemo djelovati na promjene u svijetu, na širenje znanja i razumijevanja održivog načina života. Ako ne promijenimo dosadašnji rasipan način života, ljudska bi rasa vrlo brzo mogla biti istrijebljena. Postojat će Zemlja, ali neće biti ljudi.

- **Zar je budućnost Zemlje tako crna?**

- Bruce Sterling u knjizi »Heavy Weather« piše o stvarima koje se sada događaju, o promjeni klime kao simptomu rasipnog potrošačkog društva. Prognoze su da će se za stotinu godi-

na temperatura povećati za 1,5 do 5,8 stupnjeva, što ne zvuči puno, ali takve su promjene u temperaturi uzrokovale ledeno doba. No potrebno je pola stupnja da se ledene kape počnu topiti. A mi još debatiramo je li to naša krivica. Tko god da je kriv, moramo se prilagoditi i promijeniti. Što god sada napravili, stvari možemo samo usporiti. A to možemo učiniti temeljnom promjenom životnog stila. Trebaju se svi pokrenuti, od pojedinaca koji trebaju prilagoditi svakodnevnike navike, do velikih multinacional-

FoAM – pokušavam spojiti umjetnost, tehnologiju i ekologiju

nih kompanija koje moraju promijeniti poslovanje, ili nacionalnih i nadnacionalnih vlada koje imaju odgovornost obrazovati i regulirati društvo.

S druge strane, gledano optimistično, promjena klime je vjerojatno jedina točka u svijetu koja prijeli svim ljudima, bez obzira na društveni ili ekonomski status. Zanimljivo je da kad se radi o cilju usporavanja promjene klime, lijevi eko-aktivisti se slažu s liberalnim kapitalistima i desničarskim fundamentalistima. Naravno, njihove se metode razlikuju, ali možda je moguće da će nas zajednički problemi ujediniti. A ako uspijemo promijeniti svijest ljudi, možda će se neki drugi konflikti smiriti.

Moramo se maknuti iz potrošačke kulture

- **Gdje početi s promjenama?**

- Odmah promijeniti svakodnevne navike. Reciklirati i smanjiti otpad, paziti na korištenje struje, prijeći na štedljive žarulje, prestati voziti aute koji će uništiti svijet koji volimo. Treba dobro razmisliti odakle dolaze proizvodi kojima se hranimo, odijevamo, prevozimo te razmisliti kako graditi. Pojedinci mogu djelovati na svoja poduzeća, na trgovce i politiku kada se jasno opredijele za održive proizvode i usluge. To su te male stvari koje mogu imati velik utjecaj kada se dovoljno ljudi u njih uključe. Općenito, bitno je osvijestiti da ne živimo odvojeno od naših ekoloških i društvenih staništa, već da smo dio njih. Ako ih povrijedimo, povrijedit ćemo i sebe. Dugotrajno gledajući, moramo se maknuti iz potrošačke kulture. Da bismo raširili svijest o povezanosti ljudskog djelovanja na čitav svijet, s FoAM-om stvaramo *mixed reality* prostore, gdje posjetioci mogu postati svjesni efekta njihovih postupaka na svoju okolinu.

TRG (<http://fo.am/trg>) je takav projekt. Taj je interaktivan prostor izgrađen od mekane, elastične, tekstilne arhitekture u koju su ušiveni i utkani razni senzori ili »osjećajni organi« našega prostora. Preko njih posjetitelj (ili igrači) komuniciraju s grafičkim i zvučnim medijima koji su istovremeno projektirani u prostoru. Komunikacija

je potpuno neverbalna. Ljudi u takvim prostorima komuniciraju putem fizioloških signala (znoja, kucanja srca, temperature...), pokreta, gesta, međusobne interakcije, topline i svjetlosti. Prostor im odgovara zvukom, slikama i vibracijama koje nastaju digitalnim procesima. Tako medijski prostor »rastek« i evoluirao kroz interakciju s igračima. Svaki pokret i gesta utječu na budućnost te miješane stvarnosti.

Nema bezbrižne igre dok vlada psihoza terorizma

- **Ako je umjetnost okvir, što je baza?**

- Život, živuća iskustva i živi prostori. Predugo je umjetnost potiskivala život kao nešto prljavo i tražila da se što više udalji od svakodnevnice. Tako smo se udaljili od društva i postali nebitna niša ljudske djelatnosti, čista dekoracija i unosna industrija za kolekcionare i galeriste. Naša filozofija je iznad toga, da se umjetnost vrati svakodnevnici. Ponovno uči u ljudske živote, kroz društvene prostore, igre, svakodnevne običaje i rituale. Umjetnost može pomoći ljudima da kroz igru vježbaju svoju odgovornost prema okolini te im tako pokazati kako sudjelovati u oblikovanju svog iskustva. Naime, zadnjih nekoliko godina ljudi su dosta zbunjeni i neodlučni. Općenito je svijet postao više tradicionalan, ali je, nažalost, puno tradicije bazirano na strahu i cinizmu te kočiti društveni napredak i istraživanje. Nema bezbrižne igre dok vlada psihoza terorizma. Sigurnost je važnija od doživljaja, što je žalosno.

Uz slobodu dolazi odgovornost, a ljudi ne žele preuzeti odgovornost za svoje izjave i postupke. Umjetnošću u FoAM-u pokušavam ljude osloboditi straha te im želimo reći da je u nekim situacijama u redu biti nesiguran i ne znati što raditi. Ponekad je u redu pasti i udariti se. Ako dozvolimo sebi da mislo svemoćni, ali da prihvatimo odgovornost prema drugima, netko će nam pomoći prebroditi takve situacije. Arogancija i lažna sigurnost nisu održive karakteristike.

NISAM SE HTJELA MIJEŠATI S LOKALNOM POLITIKOM. IZ TOGA SAM SE MALO POVUKLA. NO BUDUĆI DA SE SA DA NIŠTA NE DOGAĐA, JOŠ NIJE PREKASNO. POLITIČKA IDEJA BILA JE DA MI DAJU TVRĐAVU NA KORISTENJE, A UVJET JE BIO DA JA IZVAN DOVEDEM NOVAC I LJUDE. TO NEMA SMISLA. AKO NEMA LOKALNE PODRŠKE, NI MEĐUNARODNA RJEŠENJA TO NEĆE POKRENUTI

Majin put

- Krenula sam na venecijansku Akademiju studirati umjetnost, gdje sam se s profesorom Francalacijem bavila teorijom umjetnosti i cyberpunkom, dok smo u praksi učili kopirati stare majstore i tradicionalne tehnike. Prevelik jaz između teorije i prakse nije mi odgovarao, pa sam otišla u Nizozemsku na Akademiju vizualne umjetnosti, na smjer modnoga dizajna. Radila sam na planiranju trendova, ne samo u smislu promjena dizajnerskih stilova, već u smislu dugoročnih trendova koji mogu temeljno promijeniti društvo.

Potom su mi sveučilište iz Portsmoutha i Fakultet umjetnosti, medija i tehnologije iz Hilversuma ponudili magisterij na interaktivnim medijima te sam se okrenula studiju medija i tehnologije. Specijalizirala sam se na interaktivnom filmu i pričama. Nakon magisterija sam htjela, odnosno mislila sam da sam htjela ići na MIT (Massachusetts Institute of Technology) na doktorat. No ondje sam doživjela veliko razočaranje. Hvalili su se da njihovi programi nude spoj umjetnosti, tehnologije i znanosti. No ispolio je da imaju samo tehnologiju. Tada sam se odlučila na svojevrsni težji put bez doktorata. Zapravo sam tako već i funkcionirala na fakultetu, pohadajući kolokvije na nekoliko fakulteta te sve to implementirala u svoju dosta »specijalnu« specijalizaciju.

Od 1998. sam radila na tri istraživačka instituta u Nizozemskoj, Njemačkoj i Belgiji, kao umjetnik i istraživač. Izazov je bio što sam na svim tim mjestima bila jedini umjetnik među nekoliko tisuća znanstvenika. I zapravo, nikoga nije zanimalo što radim izvan usko znanstvenih i tehnoloških voda. Funkcioniralo je to na nekoj čudnoj razini. Primjerice, direktor jednog instituta došao mi je s akvarelima svoje žene, u stilu, »i ona je umjetnica«. Sutra sam mu donijela pljesnivi kruh i rekla: »Pogledajte, radim na kultiviranju novih gljivičnih kultura – i ja sam znanstvenik.« Prvo se uvrijedio, a onda rekao da bi možda bilo dobro da ljude na institutu naučim što umjetnost danas znači. Tada sam počela organizirati konferencije i pisati članke što je ljudima na institutu pomoglo shvatiti što radim, ali još mi je falila grupa ljudi s kojom bih dijelila uzajamne ciljeve.

- **Užasno iscrpljujuće, zar ne? Umjesto svojih, pomicala si njihove granice...**

- Većom mjerom da. To je bilo krajem 90-ih, kada su mnogi tehnolozi vjerovali da su svećenici nove pozitivističke religije. Ja sam se u tehnološke diskusije uključila kao dobronamjerni korisnik i skeptik – tražeći humane i maštovite primjene novih tehnologija. Za taj rad me je MIT uvrstio među TOP 100 mladih inovatora, pa sam na kraju i ja od toga imala neke koristi.